

Guillem d'Efak, explicat a través dels seus versos

Fou, sense dubte, un dels grans emblemes de la cançó en català. Però el manacorí d'origen guineà Guillem d'Efak fou també narrador, dramaturg i, sobretot, poeta. Dues dècades i escaig després de la seua mort, El Gall Editor publica l'obra poètica completa d'Efak, una molt rica producció que serveix per explicar el personatge.

Reportatge de Xavier Aliaga

Guillem Fullana Hada d'Efak (Asobla, Guinea Equatorial, 1930, Palma, Mallorca, 1995), morí vuit mesos després que el món de la cançó, amb els pesos pesants al complet (de Maria del Mar Bonet i Quico Pi de la Serra a Raimon i Lluís Llach, de Marina Rosell a Joan Manuel Serrat) li retera un emotiu homenatge. Era el mes de juny

del 1994. El cantant i rapsode estava molt malalt. I els seus companys de la cançó hi van respondre. No debades, el manacorí havia estat una de les figures emblemàtiques del moviment. Per ser el to exòtic i cromàtic, però també per posseir una veu poderosa i uns dots interpretatius i de comunicació que connectaven amb el públic.

Juntament amb el Guillem d'Efak més popular n'hi havia també un de més culte, un registre que aflora sobretot en una nombrosa producció poètica. "En Guillem era un líric vital, i això el feia un homenot, però alhora també li provocava patiment, tant, que ho dissimulava sempre que podia. En la seva poesia hi ha la seva veritat", anota el poeta manacorí Bernat Nadal, autor del pròleg d'*Obra poètica. Guillem d'Efak*, el volum acabat de publicar en la col·lecció "Trucs i Baldufes" d'El Gall Editor.

Un volum que recull l'obra versificada completa d'Efak, part de la qual emergí a la seua mort, rescatada d'apuntes i llibretes. Versos que, al marge del seu valor intrínsec, d'una densitat poètica que no desmereix la d'uns altres autors de la generació de postguerra (Blai Bonet, Jaume Vidal Alcover o Miquel Àngel Riera, entre més), aporten informació sobre un personatge únic de la cultura en català del segle XX. Un manacorí de cap a peus, amant de la seua terra i de la cultura en català. Un artista de raça negra carismàtic, aclaparador. Vital i vitalista.

Fruit de la relació entre una dona guineana i un guàrdia colonial, son pare el segrestà amb només dos anys i se l'emportà a Manacor. Allà fou criat per una tieta gran, d'ideologia republicana, que li va transmetre una llengua rica, incontaminada. Guillem d'Efak "va arribar a ser el més mallorquí de tots els mallorquins que mai hagin existit", afirma Nadal al pròleg referit adés. Aquesta vinculació afectiva i efectiva es veu en poemaris com *El Regne al mig del mar* (1980), una incursió en la història de les Illes. "Cristians i xuetes, / jueus i sarraïns, / tots, a les mallorques / eren mallorquins. / Tant si eren d'Eivissa, / Ciutat o Maó, / tots plegats formaven / sols una nació", escriu a "Les antigues barques". Un poema que rebla: "I el rei de Mallorca / bé es pot ufanar: La Mediterrània / parla català. / Ai sí, ai no! / De Guardamar a Salzes, / de Fraga a Maó". Fet i fet, l'artista "no té passat, no té memòria del poc temps que va viure a l'Àfrica (...)" En canvi, de la seva infantesa a Manacor ho re-

corda tot, amb nitidesa, fins i tot en els instants agònics de la seva vida”, remata Nadal. Respecte d’aquella sensació de pertinença resulten molt significatius uns versos d’*El poeta i la mar* (1956), el seu llibre iniciàtic: “(...) i nosaltres que hem tengut / la sort de néixer enrevoltats d’una aigua / més blava que les altres (...)”. El color de la pell, la naixença en un altre continent, són elements accidentals.

El jove Guillem d’Efak era un bon estudiant. I una persona inquieta. En fer la majoria d’edat, dedica tres anys a voltar pel món, a regions com Alsàcia o la Catalunya Nord. Es dedica a fer cervesa, a veremar o a treballar de miner, l’activitat origen del poemari *El poeta i la mina* (1966), un llibre que mostra un altre dels seus vessants, el de la sensibilitat social, esquerrana, amb poemes com el que dedica als companys morts en aquell dur treball extractiu. “A VOSALTRES, / que moríreu fent quedar malament / l’Enginyer. / Que posàreu en entredit l’eficàcia / dels porcions de seguretat. / Que desobeíreu els slogans. / ‘Pas accident’ a cada paret blanca”.

El biògraf del cantant, Bartomeu Mestre, autor de *Balada d’en Guillem d’Efak* (Documenta Balear, 2010), deia que el seu biografiat sempre feia la mateixa broma sobre aquell llibre: “Quan un home s’endinsa 500 metres sota terra i en surt amb un llibre de poemes a la mà és que ja no té remei!”. *El poeta i la mina* és un poemari que creua visió social i pulsio poètica. “Pausadament conhortats / migpartint l’horabaixa, / retornen els somnis del poeta / i li fan vinclar les branques / tan suaument com la posta de sol / ho fa amb un arbre”.

La música, fet i fet, vingué després, d’una manera una mica casual, a la tornada a Mallorca. A finals de la dècada de 1950 descobreix els seus poders vocals i escènics. I es mostra destre amb la guitarra. El 1959, quan la cançó en català encara era a les beceroles, començà a cantar algun tema en aquella llengua. El poeta Josep Maria Llopart l’empeny a marxar a Barcelona. D’Efak aterra a la capital del Principat el 1962. I el “Negret de Guinea”, com s’autoproclamava en un poema del magnífic *Poeta en bicicleta* (1984), esdevindrà de seguida tot un fenomen. La segona meitat de la dècada del 1960 enregistrarà un bon grapat de discos. I tindrà temps per continuar la tasca poètica amb un llibre, *Madona i l’arbre* (1970), amb el qual guanya el premi Carles Riba del 1969. És la seua immersió “en un territori més extens, de relacions personals, de sexe, de passions i d’amor”, resumeix Bernat Nadal. Amb la figura de la Madona duplicada en la doble figura de l’amant i la mare. “O puta o mare, / el terme mig esglaia. / I l’amor / un paper / que especifica obligacions / subjectes a un horari”. Expressió de l’amor i els seus dubtes i contradic-

FRANCESC AMENGUAL

EL CANTANT, EL RAPSODE, EL POETA. En la trajectòria vital de Guillem d’Efak hi ha diverses manifestacions artístiques. Hi hagué primer la poesia. Després, arribà la música. Però també deixà un grapat d’obres teatrals i, fins i tot, algunes obres de narrativa.

cions (“Potser sí que l’adulteri / ens farà creure de retruc en el coratge”), punyent. Lúcid, com ara quan adverteix en segona persona que “ésser una dona no és, ni de molt, guanyar el mateix jornal d’un mascle”.

Altrament, l’experiència vital barcelonina es reflecteix en una sèrie de cançons, “Viure a Barcelona”, del 1979, un projecte amb Núria Feliu. Tot i que, com apunta Nadal, Guillem d’Efak “sabia que els poemes eren molt superiors tècnicament i més autèntics, en el sentit de ser essencialment lírics i personals. Amb les cançons, però, es podia comunicar millor, oralment, amb el gran públic”. I fer arribar millor la crítica: “Aquí la gran ciutat / ens mostra les vergonyes. / Ens han substituït / les barraques de llaunes / per pisos verticals, / per verticals barraques // Li han tret profit al cel / li han tret profit a l’aire. / (...) No han fet ni un jardí, / no han pensat a fer escoles. // I no han pensat →

Portada que recull l'obra versificada de Guillem d'Efak al complet, editada per El Gall Editor.

→ a fer / ni una claveguera”, escriu en “Els nous barris”.

Als anys 80, comença a veure que ja no és tan fàcil viure de la música: amb l'arribada de la democràcia, la cançó va ser bandejada. Guillem d'Efak torna a Mallorca. Però tot just aquesta reculada musical coincideix amb alguns dels seus millors llibres. És el cas d'*Erosfera* (1982), “un llibre madur, definitiu, de bona elaboració literària, directe, bell (...) el cim de la seua poesia”, assenyalava el prologuista d'*Obra poètica*. Estrofes com aquesta que segueix són una mostra d'això: “M'acostaré com l'aigua a la farina / i estovarem tots dos un pa novíssim. / Amb totes les esponges amarades / serà la llum qui en set colors ens xapi”. Amb una “coda i da capo” final que defineix el personatge: “Jo, de fidel, / sols ho he de ser / a la vida”.

Poeta en bicicleta (1984), mentrestant, és un poemari lapidari i lúcida, esquitxat de moments genials (“Justament / me va tocar a mi / ser jo”), una ironia imbatible (“No temis / després d'haver nascut / tot és / capdavallada”) i traces d'humor negre, torpedes en la línia de flitació: “Haig / els ossos descarrabuts, / ni l'ordre esquelètic / no m'heu respectat. / A totes / les fosses comunes / deu passar igual”.

Poemes de l'agonia

Els darrers poemaris de Guillem d'Efak es publicaran després de la seua mort, el 1995. Tampoc el foc és una reflexió de doble sentit, la literal de denúncia dels incendis forestals, de destrucció dels paisatges de la infantesa i la joventut, que és també “una metàfora de la barbàrie invasora dels que voldrien cremar el nostre país, començant per la cultura”, aclareix Nadal.

Especialment revelador, tanmateix, resulta *Capellet de vidre* (1995), versos urgents, d'algú que està en el feixuc exercici de presa de consciència del final: “Sols morir-te és cosa teva; / ho faràs tot sol”. Versos de balanç vital, de retorn al passat: “(...) de la nostra infància / no ha romàs res”. De reflexió sobre el buit que deixa la mort: “La posteritat / és sols una estàtua / pixada pels cans / tota regalims de la colomassa / dels coloms urbans”.

Llibre que conté un esgarriós i bellíssim poema de comiat, molt citat en el moment de la mort: “Adéu Guillem d'Efak. / Serà mala d'emprendre / la vida sense tu, / (...) Ho havies de fer / perquè la infància / pot ser qualsevol cosa / manco eterna. / (...) serà molt gris viure / amb el capell de vidre / esmicolat”. Els seus versos, però, el mantenen viu en la memòria. I ens ajuden a entendre'l. ●

per cultura

31 CINEMA JOVE

FESTIVAL INTERNACIONAL DE VALÈNCIA

del 17 al 24 de juny de 2016

GENERALITAT VALENCIANA

CULTURARTS IVAC

patrocina: AJUNTAMENT DE VALÈNCIA